

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L5@regeringskansliet.se

Remissyttrande över betänkandet Skärpta straff för brott i kriminella nätverk (SOU 2021:68) (Ju2021/03004)

Övergripande synpunkter

Utredningens förslag är genomgripande och innebär betydande straffskärpningar, nykriminaliseringar och en förändrad syn på systematiken för påföljdsbestämningen. Det är således fråga om förslag som ställer höga krav på beredningsunderlaget och tingsrätten efterfrågar i delar en fördjupad analys.

Tingsrätten anser också att utredningens förslag borde analyseras och ses i ljuset av andra i närtid beslutade och föreslagna förändringar på det straffrättsliga området. T.ex. kan nämnas det av riksdagen antagna förslaget om slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet (prop. 2021/22:17, bet. 2021/22:JuU5, rskr. 2021/22:36).

Utredningens uppdrag har i huvudsak varit att lämna förslag till en skärpt och mer effektiv straffrättslig reglering mot brott i kriminella nätverk. Även om de brott som berörs av utredningens förslag i och för sig begås inom ramen för kriminella nätverk så begås en stor del, i vissa fall den absoluta majoriteten, av dessa brott av personer som inte är kopplade till kriminella nätverk. Exempel på sådana brott är rån och grovt olaga hot. Tingsrätten efterfrågar ytterligare analys av om förslagen är motiverade med hänsyn till den effekt de får för brottslighet som saknar nämnda koppling.

Synpunkter på straffskalorna för rån och grovt rån m.m. (8.4.7)

Utredningen har föreslagit att minimistraffet för rån ska höjas till fängelse i ett år och sex månader. Rån innefattar dock gärningar av vitt skilda slag och det kan ifrågasättas om alla rånfall motiverar ett höjt minimistraff. Rån är också ett brott som till största delen begås av personer utan koppling till kriminella nätverk och ofta av personer som är unga.

Utredningen har föreslagit att även motvärnsfallet av rån ska omfattas av ändringen. Det kan ifrågasättas om brottets allvar i många fall motiverar det höjda minimistraffet. Utredningen har anfört att motvärnsfallet av rån i fler fall än idag kan komma att bedömas som gärningar av mindre allvarlig art. Detta torde dock få till följd att motvärnsfall som idag bedöms som en gärning av normalgraden, kan komma att bedömas som en gärning av mindre allvarlig art och således föranleda ett lägre straff än idag.

Förslaget innebär vidare påtagligt ökade tröskeeffekter i de fall när domstolarna istället för rån dömer för de enskilda brotten som omfattas av rånbrottligheten.

Tingsrätten avstyrker sammantaget förslaget i denna del.

Tingsrätten tillstyrker däremot förslaget om att rånbrottet även ska omfatta tillgrepp av betalningsverktyg.

Synpunkter på den nya straffskärpningsbestämmelsen i 29 kap. 2 a § brottsbalken (8.6.4 och 8.6.5)

Tingsrätten anser att den nya bestämmelsen är oklar. Det är svårt att förstå vad rekvisitet att ”gärningen haft bakgrund i en konflikt mellan grupper av personer i vilken skjutvapen eller sprängämnen använts” innebär, främst avseende kopplingen mellan gärningen och den tidigare konflikten. Mot bakgrund av att det inte krävs något särskilt syfte med gärningen eller att den måste vara en omedelbar reaktion på en tidigare gärning bör uttrycket ”haft bakgrund i” preciseras eller omformuleras.

Det finns vidare risk för betydande bevisvärigheter avseende den konflikt som gärningen ska ha haft sin bakgrund i eller varit ägnad att framkalla. Inte sällan torde det krävas att det förs bevisning även om brottsoffrets roll i en våldsam konflikt vilket kan föranleda principiella synpunkter. Det bör förtydligas vad som ska krävas i bevishänseende vid tillämpning av bestämmelsen.

Tingsrätten noterar slutligen att bestämmelsen avviker från den rådande systematiken i brottsbalken och att införandet av den skulle innebära en förändring i hur straffmätningen sker idag. Utrymmet för en samlad och nyanserad straffmätning riskerar att bli mindre. Som konstaterats ovan ställer sådana reformer särskilt höga krav på beredningsunderlaget och behovet av reformen bör vara väl underbyggt. Ytterligare analys av vilka effekter införandet av synnerligen försvårande omständigheter kan få på sedan tidigare utpekade straffskärpningsgrunder bör ske.

Synpunkter på utvidgningen av människoexploateringsbestämmelsen och införandet av straffbestämmelsen främjande av ungdomsbrottlighet (9.3.3 och 9.3.4)

Utredningen föreslår att människoexploateringsbestämmelsen även ska omfatta exploatering i brottslig verksamhet och att en ny bestämmelse om

främjande av ungdomsbrottslighet ska införas. Av betänkandet framgår att bestämmelserna i fråga ska ha samma straffskala samt att bestämmelsen om främjande av ungdomsbrottslighet ska vara subsidiär till bestämmelsen om människoexploatering.

Tingsrätten har inga principiella synpunkter på att exploatering i brottslig verksamhet omfattas av människoexploateringsbestämmelsen eller att den nya bestämmelsen om främjande av ungdomsbrottslighet införs.

Tingsrätten efterfrågar dock ytterligare analys av förhållandet mellan dessa två bestämmelser. Enligt tingsrättens uppfattning torde många gärningar som begås av personer under 18 år uppfylla rekvisiten i båda bestämmelserna. Om flertalet gärningar leder till ansvar enligt bestämmelsen om människoexploatering och endast ett fåtal gärningar ska prövas mot den nya bestämmelsen om främjande av ungdomsbrottslighet kan behovet av den nya bestämmelsen ifrågasättas.

Om det anses finnas ett behov av den nya bestämmelsen kan det övervägas om bestämmelsen ska placeras i 4 kap. brottsbalken, i anslutning till människoexploateringsbestämmelsen, istället för i 16 kap. brottsbalken, med hänsyn till den nya bestämmelsens förhållande till bestämmelsen om människoexploatering.

Synpunkter på den nya straffskalan avseende narkotikaförsäljning m.m. (10.6.2)

Utredningen har föreslagit att en särskild straffskala bör införas för narkotikabrott som innefattar försäljning eller annan befattning med narkotika som är avsedd att säljas genom att införa ett nytt andra stycke i 1 § narkotikastrafflagen (1968:64). Förslaget innebär en kraftig straffskärpning jämfört med idag för de fall där försäljning eller befattning med narkotika som är avsedd att säljas kan visas. Tröskeeffekten om försäljning m.m. kan styrkas respektive om den inte kan det blir således betydande. Det går även att ifrågasätta om det är proportionerligt att en missbrukare som säljer en tablett narkotikaklassat preparat till en annan missbrukare mot ett mycket litet vederlag alltid ska dömas till sex månaders fängelse. Tingsrätten konstaterar också att det finns en risk att straffskärpningarna till övervägande del kommer att drabba personer som inte har någon koppling till kriminella nätverk.

Vidare är den föreslagna lagtekniska lösningen otydlig. Nästan samtliga fall som omfattas av 1 § första stycket 1 – 4 narkotikastrafflagen torde avse försäljning eller befattning med narkotika som är avsedd att säljas och utgångspunkten för brott enligt dessa punkter torde snarast vara att ministraffet är sex månaders fängelse. Det går även att fundera över lämpligheten av det föreslagna andra stycket med hänsyn till att förfaranden som avses i punkten 5, som bland annat just avser deltagande i försäljning av narkotika, inte ska omfattas av den särskilda straffskalan. Tingsrätten delar utredningens uppfattning om att 1 § narkotikastrafflagen är i behov av en genomsyn och anser att det vore lämpligare att genomföra

eventuella ändringar i bestämmelsen i ett sammanhang och inom ramen för en större översyn.

Synpunkter på kriminaliseringen av de osjälvständiga brottsformerna avseende innehav och annan befattning med narkotika än bruk (10.6.4)

Med anledning av den ökande narkotikaförsäljningen på internet har utredningen föreslagit att försök, förberedelse och stämpling till narkotikabrott av normalgraden respektive försök och förberedelse till ringa narkotikabrott ska kriminaliseras. Tingsrätten är av uppfattningen att detta förslag till övervägande del kommer att träffa beställning av narkotika som innehas för att användas för eget bruk och att förändringarna kommer att ha en begränsad betydelse för brott som begås inom kriminella nätverk. Tingsrätten noterar vidare att vittnen som idag berättar om beställning av narkotika på nätet för att styrka överlåtelsesyfte inte längre behöver göra det eftersom beställningen i sig kommer att vara olaglig.

Synpunkter på att återfall i brott ska beaktas i större utsträckning vid straffmätningen än i dag (11.4.2)

Utredningen har föreslagit att en person som vid upprepade tillfällen har återfallit i brott eller som återfallit i allvarlig brottslighet ska dömas till ett strängare fängelsestraff oberoende av om villkorligt medgiven frihet har förverkats. Som utredningen har konstaterat saknas statistik som visar att personer i kriminella nätverk återfaller i brott i högre utsträckning än andra personer. Den förändring som föreslås är således en allmän förändring för samtliga personer som återfaller i brott på ett sätt som omfattas av bestämmelsen. Eftersom förändringen troligtvis kommer att få ett påtagligt genomslag och till övervägande del drabba personer som inte har någon koppling till kriminella nätverk efterfrågar tingsrätten ytterligare analys av om förändringen kan anses vara motiverad.

Enligt utredningen ska bestämmelsen efter förändringen innebära en kraftigare straffskärpning än idag. För låga straffvärden, exempelvis en månads fängelse, är det enligt utredningen inte orimligt att straffet fördubblas. Några ändringar av befintlig lagtext som avspeglar den föreslagna intentionen föreslås dock inte. Om avsedda förändringar ska få genomslag i praxis bör dessa framgå av lagtext.

Tingsrätten noterar också att ordet "särskilt" i sammanhanget "Vid denna bedömning ska särskilt beaktas vilken omfattning den tidigare brottsligheten haft, vilken tid som förflutit mellan brotten samt om den tidigare och den nya brottsligheten är likartade eller brottsligheten i båda fallen är särskilt allvarlig" har tagits bort. Semantiskt innebär detta att domstolen efter förändringen endast ska ta hänsyn till den tid som har förflutit mellan brotten och om den tidigare och den nya brottsligheten är likartade och inte att domstolen särskilt ska ta hänsyn till bland annat dessa omständigheter. Bedömningen blir således snävare.

Synpunkter på att presumtionsregeln ska tillämpas på brott med minimistraff om ett år och sex månader (12.4.2)

Utredningen har föreslagit att presumtionsregeln ska tillämpas på brott med minimistraff om ett år och sex månader, vilket påverkar brotten grov misshandel och rån (för det fall minimistraffet för rån höjs). Som utredningen konstaterar begås dessa brott till största delen av personer som inte har någon koppling till kriminella nätverk. Det är också för denna grupp, icke-gängkriminella, som förslaget torde få betydelse. När personer som ingår i kriminella nätverk begår denna typ av brottslighet torde det nämligen redan regelmässigt finnas starka häktningsskäl som möjliggör häktning. En annan grupp som kommer att beröras är unga lagöverträdare som i och för sig inte sällan kan vara häktade i inledningskedet av en utredning om t.ex. grov misshandel. Om presumtionsregeln ska vara tillämplig på denna grupp av misstänkta så finns det risk att denna grupp kommer att vara frihetsberövade mycket längre tid, dvs. även efter att den mer initiala och konkreta faran för att de t.ex. ska påverka utredningen är avvärjd. Tingsrätten ifrågasätter om det finns behov av förslaget.

Avslutande kommentarer

En förväntad följd av utredningens förslag är att fler personer kommer att häktas. Mål om grov misshandel och rån är vanligt förekommande och tingsrättens andel förtursmål kommer därför öka betydligt. Förtursmål är kostsamma och innebär att mål som inte är av förturskaraktär får stå tillbaka. Behov av ytterligare bevisföring i mål som aktualiserar t.ex. de föreslagna straffskärpningsreglerna riskerar att förlänga och fördyra processerna. Tingsrätten förutser därför ökade kostnader och ett behov av ytterligare tillskott.

Detta ärende har beslutats av lagmannen Nina Stubbe. I handläggningen av ärendet har även rådmannen Jonas Brunberg deltagit. Föredragande har varit tingsfiskalen Cecilia Drum.

Nina Stubbe

Cecilia Drum